

ADAK RAPPORT 39

Proefsleuvenonderzoek aan de Veldekensweg 1n Turnhout

S. DELARUELLE & J. VAN DONINCK

De Archeologische dienst Antwerpse Kempen maakt deel uit van de projectvereniging Erfgoed Noorderkempen tussen de gemeenten Baarle-Hertog, Beerse, Kasterlee, Oud-Turnhout, Turnhout en Vosselaar met steun van de Vlaamse gemeenschap en de provincie Antwerpen.

Met steun van de
Vlaamse overheid

Baarle-Hertog
Baarle-Nassau

Colofon

Opdrachtgever	Elbeko vastgoed en Eijssen vastgoed
Project	Turnhout-Veldekenweg
Projectcode	09010 TUR-VEL
Type onderzoek	Prospectie met ingreep in de bodem
Vergunning nr.	2009/094
Vergunninghouder	Stephan Delaruelle
Naam site	Turnhout-Veldekenweg
Auteurs	Stephan Delaruelle & Jef Van Doninck
Kaarten & plannen	Stephan Delaruelle (©NGI/GIS Vlaanderen)
Foto's & tekeningen	Stephan Delaruelle
Omslagontwerp	Hanna Maes
ISBN	/

© AdAK , november 2010

Niets uit deze uitgave mag worden veelelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Archeologische Dienst Antwerpse Kempen.

Samenvatting

Tussen 11 en 14 mei 2009 werd door de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in opdracht van Elbeko vastgoed en Eijssen vastgoed een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd aan de Veldekensweg in Turnhout. Aanleiding voor het onderzoek was de geplande verkaveling en ontwikkeling van het gebied achter de Eén Meistraat met een oppervlakte van bijna 5 hectare, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem kunnen bevinden.

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de klei-ontginning. Hiervoor werden vier 15 parallelle proefsleuven aangelegd van ca. 2,5-3 m breed met een variabele lengte tot 120 m. Centraal in het gebied bevonden zich een aantal zandhopen, waardoor de oriëntatie van de sleuven enigszins diende te worden aangepast. In totaal is ongeveer 11 % van het terrein bekeken.

Uit het proefsleuvenonderzoek bleek dat het plangebied deel uitmaakt van een vrij nat gebied met een lemige bodem. Centraal in het plangebied bevonden zich een zevental kuilen met een vergelijkbare gelaagde vulling. Vermoedelijk gaat het hier om leemontginningskuilen. Het grootste gedeelte van het noordoostelijke perceel bleek 'verstoord' door grote kuilen met daarin opvallend veel baksteenfragmenten uit de 15de-16de eeuw in de kleiige vulling. Waarschijnlijk gaat het hier om restanten van klei-ontginning en baksteenproductie in de late middeleeuwen of de 16de eeuw, een periode dat Turnhout zijn grote verstening kent na de stadsbrand van 1548. Sporen van mogelijke ovens zijn evenwel nergens vastgesteld.

Deze sporen geven evenwel weinig aanleiding voor verder onderzoek op deze locatie, zodat de terreinen zijn vrijgegeven voor de geplande werken.

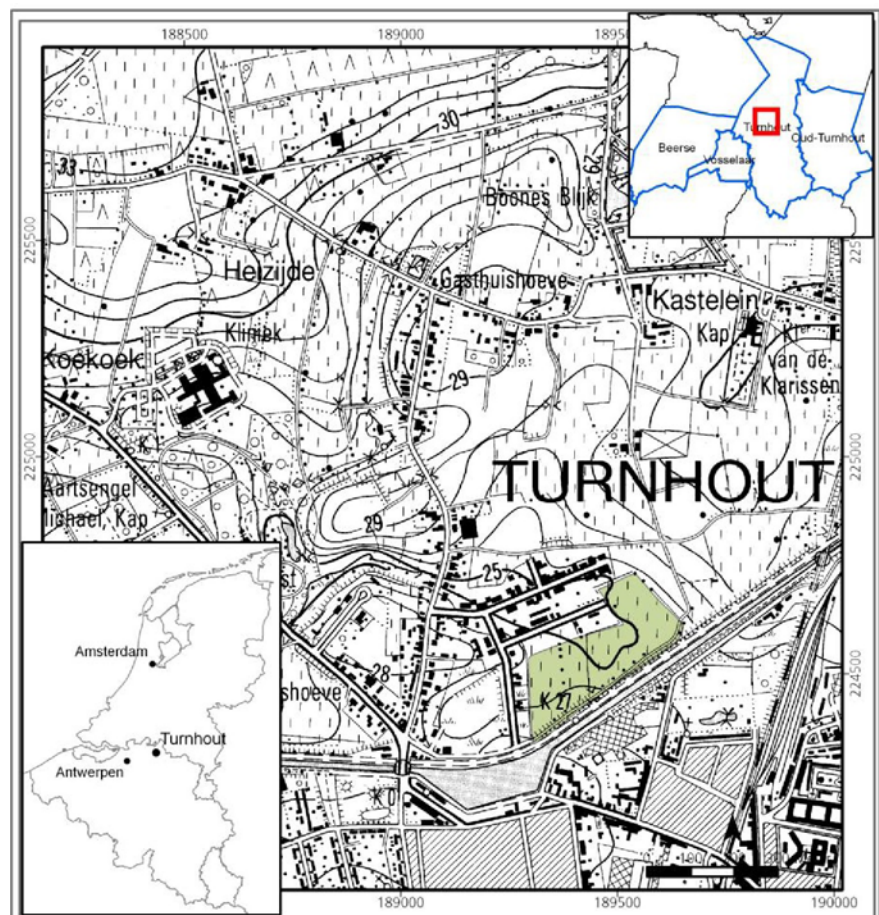
Inhoudsopgave

1 Inleiding.....	7
2 Landschappelijk kader.....	8
2.1 Geologie en geomorfologie.....	8
2.2 Bodemkunde.....	9
3 Historisch en archeologisch kader.....	10
3.1 Historisch kader.....	10
3.2 Archeologisch kader.....	10
4 Onderzoeksstrategie.....	12
5 Resultaten.....	15
6 Conclusie en aanbevelingen.....	19
6.1 Conclusie.....	19
6.2 Aanbevelingen.....	19
Lijst van afbeeldingen.....	20
Lijst van bijlagen.....	20

1 Inleiding

Tussen 11 en 14 mei 2009 werd door de Archeologische dienst Antwerpse Kempen (AdAK) in opdracht van Elbeko vastgoed en Eijssen vastgoed een archeologische prospectie met ingreep in de bodem uitgevoerd aan de Veldekensweg in Turnhout. Het plangebied bevindt zich ten noorden van Turnhout en het kanaal en is kadastraal gekend als (Afd. 1) sectie B, nr. 961 C en (Afd. 4) sectie P nrs. 2 D, 1 A, 2 E, 5 A, 6 A, 7 B (heden 7 C), 15 B..

Aanleiding voor het onderzoek is de geplande verkaveling en ontwikkeling van de gronden, die een bedreiging vormt voor eventuele archeologische resten die zich hier nog in de bodem kunnen bevinden.

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Veldekensweg in Turnhout

Tijdens het onderzoek werd een totale oppervlakte van 4,8 ha onderzocht. Het veldteam bestond uit Stephan Delaruelle en Jef Van Doninck (AdAK).

Figuur 1.2. Sfeerfoto van het terrein bij de aanvang het onderzoek

2 Landschappelijk kader

2.1 Geologie en geomorfologie

Het gebied bevindt zich integraal op pleistocene dekzanden, ten zuiden van een oude beekvallei die uitmond in de Aa. Tijdens de laatste ijstijd, het Weichseliaan (circa 120.000-13.000 jaar geleden) werd vanuit de drooggevalle Noordzee-bedding door de polaire wind sediment aangevoerd, die het volledige gebied bedekte met een dik pakket zand. Dit varieert in dikte tussen 30 cm op de hogere delen tot 5 m in de valleien van de oorspronkelijke oud-pleistocene afzettingen.

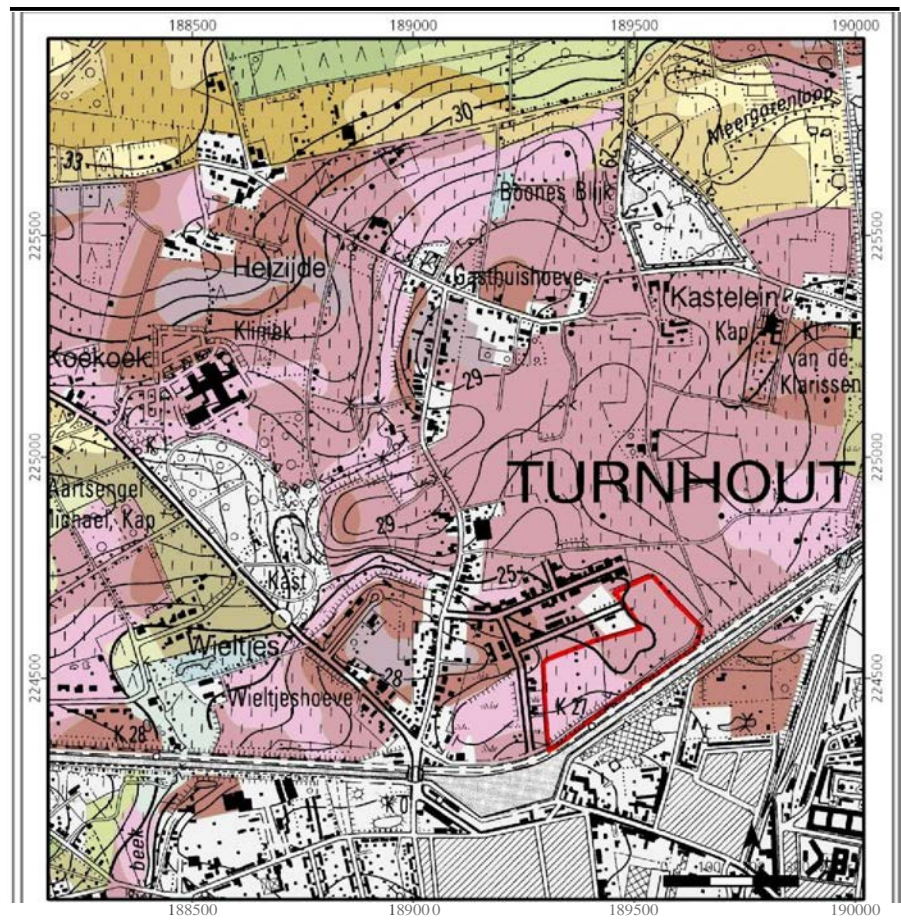
Op sommige plaatsen ontstonden hierdoor uitgestrekte duinzand-massieven. Deze zandafzettingen werden tijdens de laatste koude fase, het Laat-Glaciaal (circa 13.000-10.000 jaar geleden) door verstuivingen van de tijdelijk onbevoren bodems omgewerkt tot lange oost-west verlopende zandruggen. Het water zocht zich een weg in de lager gelegen gedeeltes tussen de zandruggen, waardoor hier beekvalleien ontstonden. In de lagergelegen beekvalleien bevindt de oud-pleistocene klei zich op een geringe diepte onder het dekzand, waardoor de drainage van deze gronden opvallend slechter is.

Het plangebied bevindt zich topgrafisch ten zuiden van een geaccidenteerd gebied gevormd door de Aa. Ten noorden bevindt zich de zogeheten microcuesta, een steilrand gevormd door kleiafzettingen van de zee tijdens het oud-pleistoceen, zo'n 2 miljoen jaar geleden.

2.2 Bodemkunde

De bodems ter hoogte van het plangebied zijn gekarteerd als bodems dikke antropogene humus-A-horizont. Dit betekent dat het gebied is afgedekt met een plaggendek, wat erop wijst dat dit gebied deel uitmaakte van het historische landbouwareaal ten noorden van Turnhout. Dit wijst tevens op een goede bewaring van mogelijk aanwezige archeologische resten..

Figuur 2.1.
Profielontwikkeling van de bodems binnen en rond het plangebied.
Paars: plaggenbodems, groen: klei op geringe diepte, geel: zandgronden met A-C-profiel;

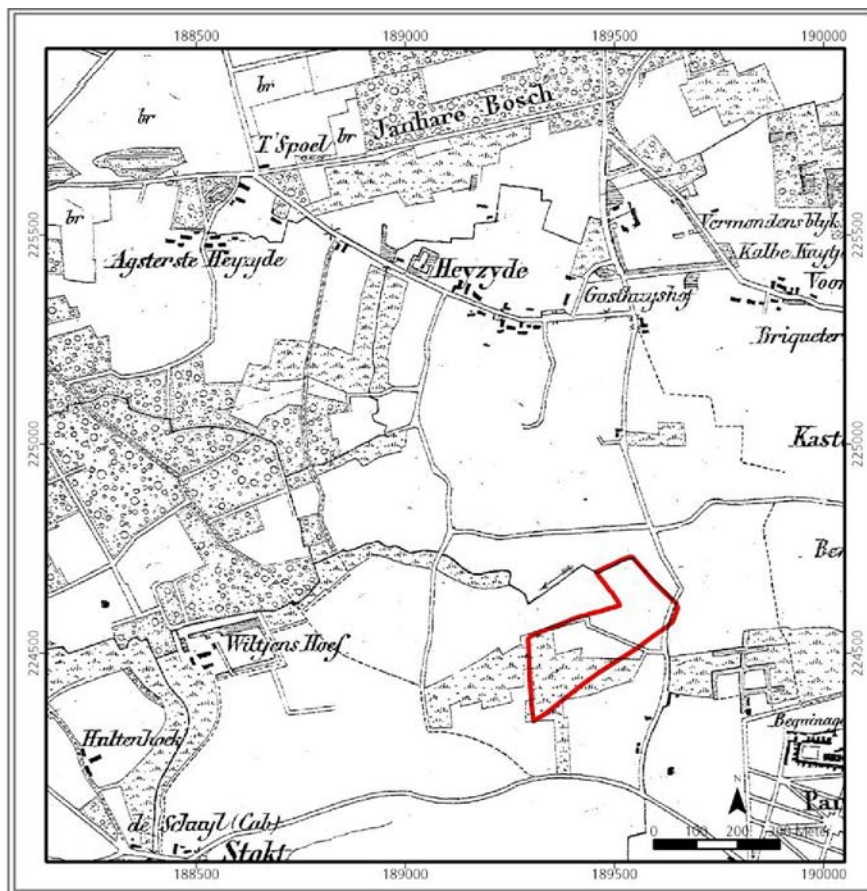

Tijdens het onderzoek bleek het plaggendek echter beperkt van dikte en vermoedelijk pas later in de 11e-18de eeuw ontstaan, vermoedelijk bij de uitbreiding van het landbouwareaal rond de zandkop op de heizijde.

3 Historisch en archeologisch kader

3.1 Historisch kader

Op oude kaarten is te zien dat het plangebied gelegen is in een lager gelegen gebied dat in het zuidoostelijk deel zelfs effectief moerassig was. Het andere deel lag **in** landbouwgebied. Aan de oostelijke hoek bevond zich de oude veldekensweg, die naar het Gasthuishof liep.

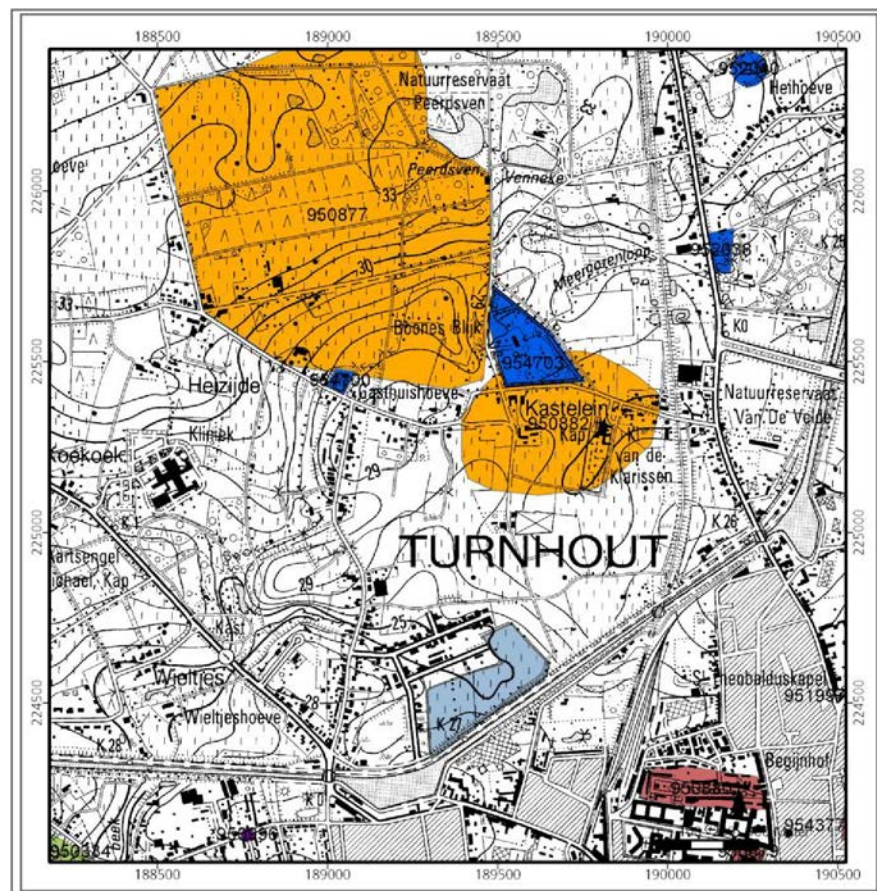

Figuur 3.1. Situering van het plangebied op de kaart van Vandermaelen (1848).

3.2 Archeologisch kader

In de nabije omgeving van het plangebied zijn nauwelijks of geen archeologische vondsten bekend. Wel dient hierbij te worden aangegeven dat er **in** het verleden in dit gebied nog niet veel onderzoek is uitgevoerd. Ook zijn er in het verleden nauwelijks of geen veldprospecties uitgevoerd die een beter beeld zouden kunnen verschaffen. Gezien de historische structuur van heide en vennen, lijkt het niet onaannemelijk dat in dit gebied mogelijk nog resten van kampementen uit het finaal-paleolithicum of het mesolithicum kunnen worden vastgesteld.

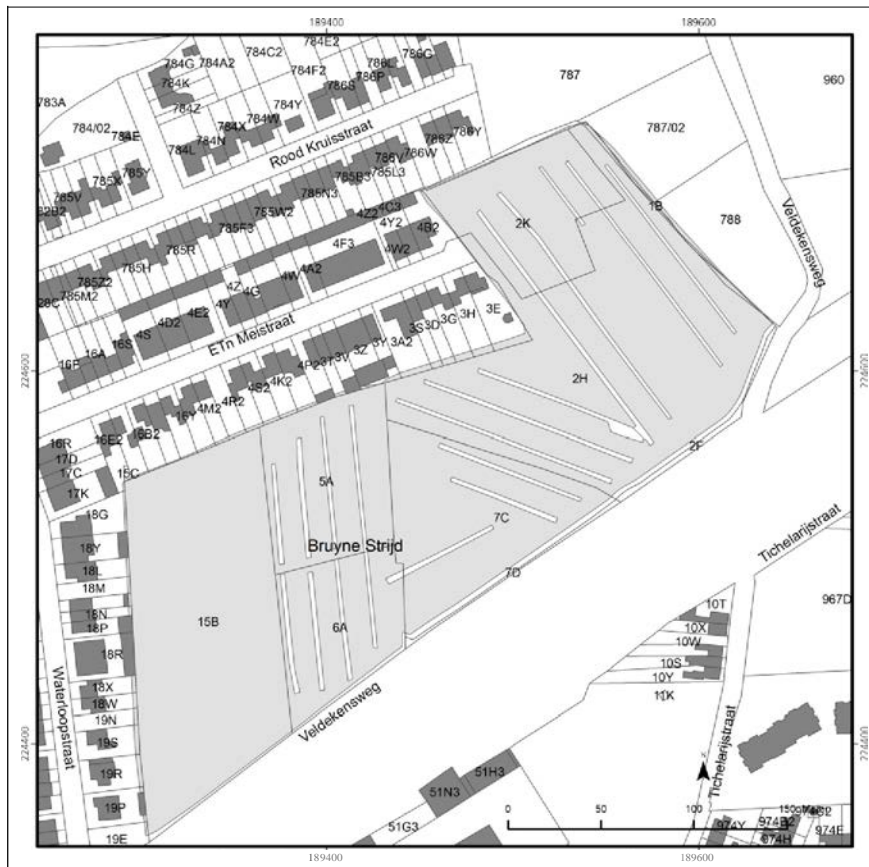
Figuur 3.2. CAI-meldingen
rond het plangebied

Het gebied ten zuiden van de vaart kan als een gebied met een hoge archeologische verwachting worden beschouwd. De laatste jaren werden hier op aangeven van AdAK verschillende archeologische proefsleuvenonderzoeken uitgevoerd, die bijna telkens archeologische vindplaatsen opleverden lopende van de midden-bronstijd over de ijzertijd naar de Romeinse tijd tot de vroege en de volle middeleeuwen. Deze sites bevinden zich allemaal op de zuidelijke flank van de microcuesta, die van oudsher een voor bewoning en landbouw aantrekkelijke gebied moet zijn geweest door de goede ontwatering en de specifieke landschappelijke context. Voorbeelden van dichtbij gelegen sites zijn Beerse-Holleweg (CAI 101013), waar bewoning uit de ijzertijd, de vroege en volle middeleeuwen werd vastgesteld (Delaruelle & Van Doninck 2007, Van Liefferinghe 2009 en Delaruelle et al. 2010) en Beerse-Beekakkers, waar zich een nederzetting van het begin van de ijzertijd (ca. 800 v. Chr.) bevond, waarbij in een paalkuil een bijzonder bronsdepot werd vastgesteld (Scheltjens et al., in voorbereiding).

4 Onderzoeksstrategie

Doel van het onderzoek was het inventariseren en waarderen van eventuele archeologische resten die bedreigd worden door de geplande verkaveling met een oppervlakte van ca. 5,3 hectare. Het zuidwestelijke deel van het plangebied (perceel 15B; 1,3 ha) was niet beschikbaar voor onderzoek. Hier bevond zich een moeras met broekbos, zodat is besloten om eerst het aanpalende terrein te onderzoeken, alvorens deze natte laagte te bekijken. Op het beschikbare terrein van ca. 4 hectare werden 15 parallelle proefsleuven aangelegd van ca. 2,5-3 m breed met een variabele lengte tot 120 m. Centraal in het gebied bevonden zich een aantal zandhopen, waardoor de oriëntatie van de sleuven enigszins diende te worden aangepast. Ter hoogte van de ontginningskuilen in het noordoostelijke deel is sleuf 13 slechts gedeeltelijk aangelegd. In totaal is 3703 m² valk aangelegd, wat neerkomt op 9 % van het beschikbare terrein.

Figuur 4.1. Overzicht van totale plangebied met de inplanting van de sleuven op de kadasterkaart

De sporen zijn ingetekend op polyesterfolie. De werkputten en de vaste punten werden in het vlak ingemeten door de landmeter, waarbij zowel de contouren op vlakniveau als op het maaiveld zijn opgenomen, alsook hoogtematen om de 10 m. Deze metingen zijn op basis van GPS gerefereerde

basispunten omgezet naar Lambert 72 en de hoogtemetingen in TAW omgerekend. Het vlak en de profielen zijn fotografisch geregistreerd.

Figuur 4.2. Overzicht van de aangelegde proefsleuven in het noordoostelijke deel van het plangebied.

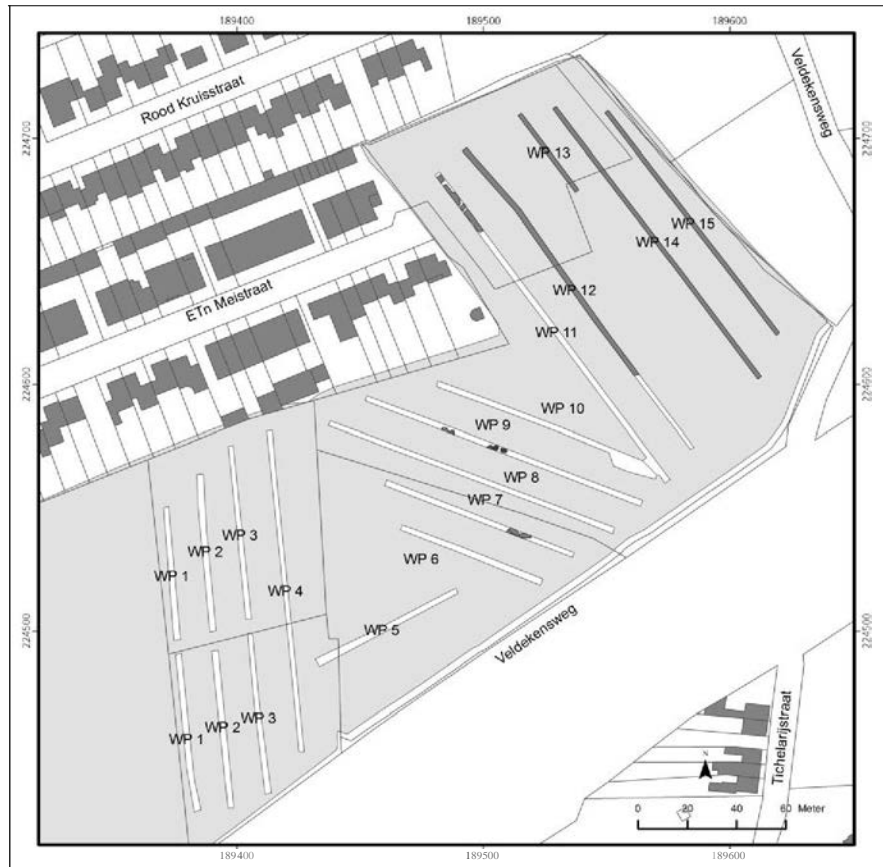

Figuur 4.3. Zandbergen in het centrale deel van het plangebied

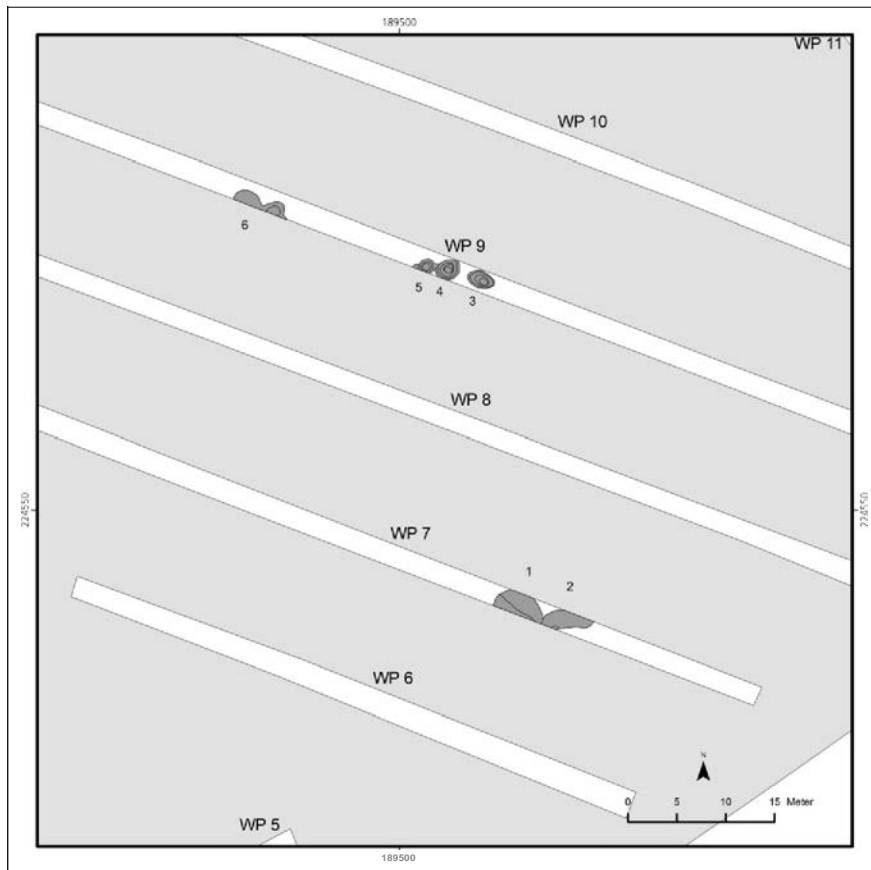
5 Resultaten

Tijdens het onderzoek zijn in totaal 11 sporen vastgesteld. Deze kunnen worden opgesplitst in twee soorten, namelijk kuilen en kleiputten.

Figuur 5.1. Overzicht van de aangelegde werkputten met sporen

Centraal in het plangebied zijn in werkput 7 en werkput 9 verschillende sporen van kuilen vastgesteld (spoor 1 tot 6). Deze kuilen hadden een typische gelaagde vulling, die zich in het vlak aftekende als verschillende kringen. Deze is ontstaan door het geleidelijk aan dichtslibben van de kuilen en het ontstaan van een humeuze lagen tussen de verschillende opvullingslagen. In de coupe blijken de kuilen een vrij grillig gevormde bodem te hebben. Vermoedelijk gaat het hier om leemextractiekuilen. Op basis van enkele baksteenfragmentjes in de vulling van de kuilen zijn deze vermoedelijk op het eind van de middeleeuwen of in de nieuwe tijd te dateren.

Figuur 5.2. Detail van de werkputten met leemontginningskuilen centraal in het plangebied

Figuur 5.3. Zicht op de leemontginningskuilen in het vlak van wp 9

Figuur 5.4 Coupe op een van de leemontginningskuilen in wp9

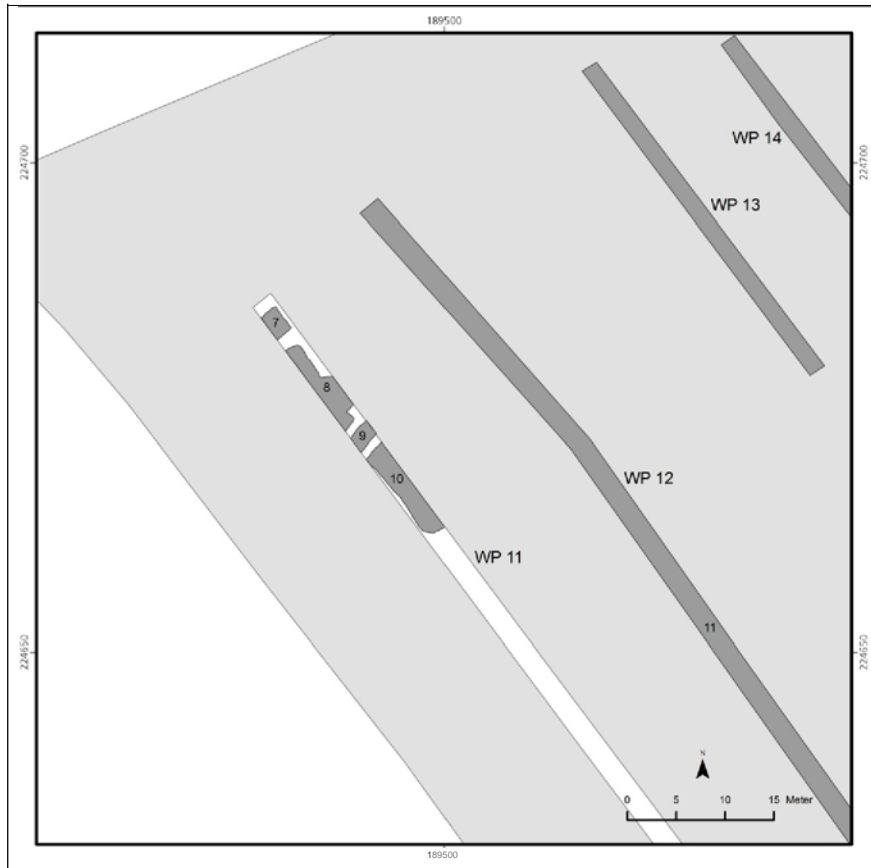
In het noordoostelijke deel van het plangebied zijn de meeste sleuven 'verstoord' door grote kuilen met een aanzienlijke hoeveelheid verpulverde baksteenfragmenten in de kleiige vulling. Hoewel geen enkel volledig stuk baksteen te vinden was op basis waarvan een bepaling kon gemaakt worden van het formaat van de stenen, lijkt de vrij poreuze structuur van de stenen en de aard van de kuilen te wijzen op een vrij vroege fase in baksteenproductie.

Figuur 5.5. Zicht op de klei/leemputten in wp 11

Uit historische bronnen is geweten dat tussen 1549 en 1575 een grootschalige 'verstening' van de gevels van de huizen gebeurde in Turnhout met steun van het bestuur van de vrijheid na de grote stadsbrand van 1548. Mogelijk zijn deze kuilen hier het restant van. Afgaande op de vulling gaat het hier om de niet bruikbare restanten van de baksteenproductie die in de kuilen zijn

gedumpt. Vermoedelijk bevinden de ovens zich in de omgeving hiervan, maar hiervan zijn geen sporen binnen het plangebied gevonden. Waarschijnlijk lagen die op de iets drogere gronden.

Figuur 5.6. Detail van de werkputten met kleiputten in het noordoostelijk deel van het plangebied

6 Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

In het kader van de geplande verkaveling en woningbouwproject Bruyne Strijd aan de Veldekensweg in Turnhout is een plangebied van 5,3 hectare is een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Een deel van het plangebied was te nat voor onderzoek. In totaal is 4 hectare bekeken met een dekking van 9 % door de aanwezigheid van zanddepots ..

Uit het proefsleuvenonderzoek blijkt dat het plangebied deel uitmaakt van een vrij nat gebied met een lemige bodem. Centraal in het plangebied bevonden zich een zevental kuilen met een vergelijkbare gelaagde vulling. Vermoedelijk gaat het hier om leemontginningskuilen. Het grootste gedeelte van het noordoostelijke perceel bleek 'verstoord' door grote kuilen met daarin opvallend veel baksteenfragmenten uit de 15de-16de eeuw in de kleiige vulling. Waarschijnlijk gaat het hier om restanten van klei-ontginning en baksteenproductie in de late middeleeuwen of de 16de eeuw, een periode dat Turnhout zijn grote versterking kent na de stadsbrand van 1548. Sporen van mogelijke ovens zijn evenwel nergens vastgesteld.

6.2 Aanbevelingen

Tijdens de prospectie met ingreep in de bodem werden een aantal sporen vastgesteld die wijzen op perifere activiteiten zoals klei- en leemontginning, mogelijk voor baksteenproductie op het einde van de late middeleeuwen of het begin van de nieuwe tijd. Het grootste gedeelte van het terrein bleek echter te nat voor bewoning, wat de afwezigheid van nederzettingssporen bevestigt. Verder onderzoek van de vastgestelde sporen zal weinig bijkomende informatie opleveren. Daarom kunnen de terreinen vrijgegeven worden voor de geplande werken.

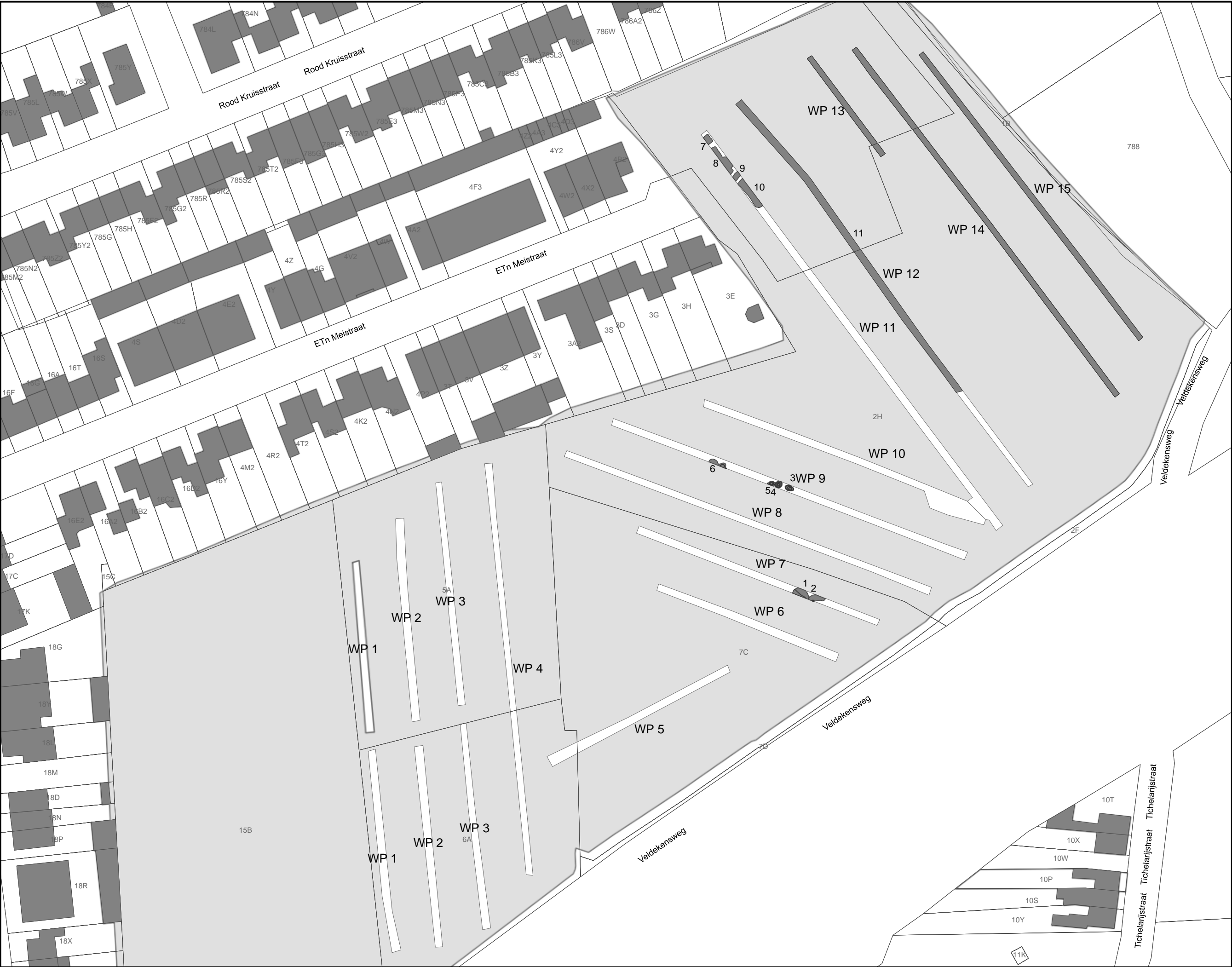
Lijst van afbeeldingen

Figuur 1.1 Situering van het plangebied aan de Veldekensweg in Turnhout.....	7
Figuur 1.2. Sfeerfoto van het terrein bij de aanvang het onderzoek.....	8
Figuur 2.1. Profielontwikkeling van de bodems binnen en rond het plangebied. Paars: plaggenbodems, groen: klei op geringe diepte, geel: zandgronden met A-C-profiel;	9
Figuur 3.1. Situering van het plangebied op de kaart van Vandermaelen (1848)	10
Figuur 3.2. CAI-meldingen rond het plangebied	11
Figuur 4.1. Overzicht van totale plangebied met de inplanting van de sleuven op de kadasterkaart	12
Figuur 4.2. Overzicht van de aangelegde proefsleuven in het noordoostelijke deel van het plangebied	13
Figuur 4.3. Zandbergen in het centrale deel van het plangebied	13
Figuur 5.1. Overzicht van de aangelegde werkputten met sporen.....	15
Figuur 5.2. Detail van de werkputten met leemontginningskuilen centraal in het plangebied	16
Figuur 5.3. Zicht op de leemontginningskuilen in het vlak van wp 9	16
Figuur 5.4 Coupe op een van de leemontginningskuilen in wp 9	17
Figuur 5.5. Zicht op de klei/leemputten in wp 11	17
Figuur 5.6. Detail van de werkputten met klei-putten in het noordoostelijk deel van het plangebied	18

Lijst van bijlagen

Bijlage 1 Allesporenkaart A3

Bijlage 2 Sporenlijst vlak

WP	Spoor	Vlak	Afmetingen vlak		Vorm	Vulling	Inclusies	Kleur	Interpretatie	Datering	Vondstnr.
			Lengte	Breedte							
7	1	1	530	?	RND	LZ/KZ	BS	BR/GEGN	KL/WAK	LMEB/NTA	
7	2	1	450	183	ORM	LZ/KZ	BS	ZWBR/GEGN	KL	LMEB/NTA	
9	3	1	280	172	OVL	LZ/KZ	BS	ZWBR/GEGN	KL	LMEB/NTA	
9	4	1	244	203	OVL	LZ/KZ	BS	ZWBR/GEGN	KL	LMEB/NTA	
9	5	1	161	149	OVL	LZ/KZ	BS	ZWBR/GEGN	KL	LMEB/NTA	
9	6	1	532	>132	ORM	LZ/KZ	BS	BR/GEGN	KL	LMEB/NTA	
11	7	1	292	187	ARH	LZ/KZ	BS	ZWBR/OR	KL	LMEB/NTA	
11	8	1	1001	>253	ARH	LZ/KZ	BS	ZWBR/OR	KL	LMEB/NTA	
11	9	1	>248	192	LIN	LZ/KZ	BS	ZWBR/OR	KL	LMEB/NTA	
11	10	1	1064	>253	ARH	LZ/KZ	BS	ZWBR/OR	KL	LMEB/NTA	
12	11	1	>11617	>6105	ORM	LZ/KZ	BS	ZWBR/OR	Kleiput?	LMEB/NTA	